

Фізіологія мікроорганізмів.

*ФІЗІОЛОГІЯ МІКРООРГАНІЗМІВ ВИВЧАЄ ФУНКЦІОНАЛЬНУ АКТИВНІСТЬ ТА ВЗАЄМОВІДНОСИНИ З НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ.

*ПРЕДМЕТОМ Є ВИВЧЕННЯ ФІЗИЧНИХ, ХІМІЧНИХ ТА БІОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ, ЩО ВІДБУВАЮТЬСЯ У ЖИВІЙ КЛІТИНІ.

1. Поняття про обмін речовин:

● **Конструктивний обмін-потік** біохімічних реакцій, у результаті яких будується речовина клітини із компонентів, що надходять із зовнішнього середовища.

● **Енергетичний обмін-потік** біохімічних реакцій, в результаті яких із речовин, що надішли в клітину ззовні, виділяється енергія, яка необхідна для життєдіяльності клітини.

Мікроорганізмам притаманні такі особливості:

- * метаболізм різних видів мікробів, який відрізняється надзвичайною різноманітністю;
- * метаболізм одного й того ж виду мікроорганізмів (відрізняється різноманітністю);
- * метаболізм мікроорганізмів характеризується високою активністю.

Хімічний склад деяких мікроорганізмів:

- **Вода** - знаходиться в клітині у **вільному стані** та у **зв'язаному** - з іншими складовими частинами.
- **Вільна вода** – дисперсне середовище для колоїдів та є розчинником для кристалічних речовин.
- **Сухий залишок** – складається переважно з органічних речовин (білки, нуклеїнові кислоти, вуглеводи, ліпіди).

Знання фізіології мікроорганізмів дозволяє:

<i>Компоненти</i>	<i>Вміст у мікробній клітині, %</i>	<i>Вміст у клітині ссавців, %</i>
H ₂ O	70	70
Неорганічні іони (Na ⁺ , K ⁺ , Mg ⁺² , Ca ⁺² , Cl ⁻)	1	1
Різні низькомолекулярні метаболіти	3	3
Білки	15	18
РНК	6	1,1
ДНК	1,0	0,25
Фосфоліпіди	2	3
Інші ліпіди	—	2
Полісахариди	2	2

- **Білки та нуклеїнові кислоти** – є у цитоплазмі, ядерній мембрані та інших клітинних структурах.
- **Вуглеводи** – представлені полісахаридами, які знаходяться в клітині у вільному стані та в комплексі з білками та ліпідами.
- **Ліпіди** – містяться у мікробній клітині, у невеликих кількостях.

2. Ферменти мікроорганізмів.

- Входять до складу кожної живої клітини і визначають характер обміну речовин.
- За будовою діляться на 2 групи:
- **ферменти-протеїни** (складаються тільки з білку);
- **ферменти-протеїди** (складаються з білку та небілкового компоненту).
- Особливістю є нестійкість до впливу чинників зовнішнього середовища.

- Важливою умовою активності ферментів є концентрація водневих іонів середовища.
- Швидкість ферментативних процесів визначається концентрацією субстрату та кількістю ферменту.
- Біохімічні процеси впливають на життєдіяльність мікроорганізмів.

Швидкість метаболізму та адаптацію мікроорганізмів забезпечують ферменти. Для нормальної життєдіяльності клітині потрібно від 1000 до 4 000 ферментів, склад яких визначається геномом і є достатньо постійною ознакою.

Класифікація ферментів:

1. За механізмом дії:

- **Оксидоредуктази**
- **Трансферази**
- **Гідролази**
- **Ліази**
- **Ізомерази**
- **Лігази (синтетази)**

2. За локалізацією:

- **Ендоферменти**
- **Екзоферменти**

За місцем дії мікробні ферменти поділяються на 2 групи:

- **Екзоферменти** – виділяються живою клітиною у зовнішнє середовище з метою розщеплення складної колоїдної поживної речовини, яка не може проникати через клітинну оболонку позаклітинного травлення.

- **Ендоферменти** – містяться всередині клітини і беруть участь у внутрішньоклітинних процесах обміну речовин, зберігають активність і після смерті клітини.

- **Гідролази** – ферменти, які каталізують реакції розщеплення складних органічних речовин.

- **Оксидоредуктази** – каталізують окисно-відновні реакції процесів дихання і бродіння, прискорюють процеси окиснення і відновлення різних речовин.

-
- **Трансферази** – каталізують реакції переносу груп атомів від однієї сполуки до іншої.
  - **Ліази** – каталізують реакції розщеплення речовин, розрив хімічного зв'язку між атомами вуглецю, водню і кисню.

- **Ізомерази** – каталізують обернене перетворення близьких за будовою сполук в їх ізомери.
- **Лігази** – каталізують реакції синтезу складних сполук з більш простих.

Практичне використання ферментів мікробів:

- Ферменти зберігають свою активність і після виходу з мікробної клітини.
- Протеїнази, що виробляються мікробами, використовуються для видалення волосяного покриву з рук, ніг, зняття желатинового шару.
- Бактерії відіграють значну роль в обробці каучуку, шовку, кави, тютюну.

3. Живлення мікроорганізмів.

- Відомо такі шляхи надходження речовин до клітини: **полегшеної дифузії та активного переносу.**
- **Осмотичний тиск** – це тиск розчинення у воді речовин на стінки замкненої судини (або клітини).
- Поживні речовини, що потрапили до клітини, залучаються до конструктивного та енергетичного обмінів.
- Осмотичний бар'єр – оболонка клітини, яка пропускає справжні розчини і затримує тільки макромолекули.
- **Шлях активного переносу** – процес направленого переносу речовин за допомогою особливих білків ферментного походження.

Засоби надходження поживних речовин до клітини

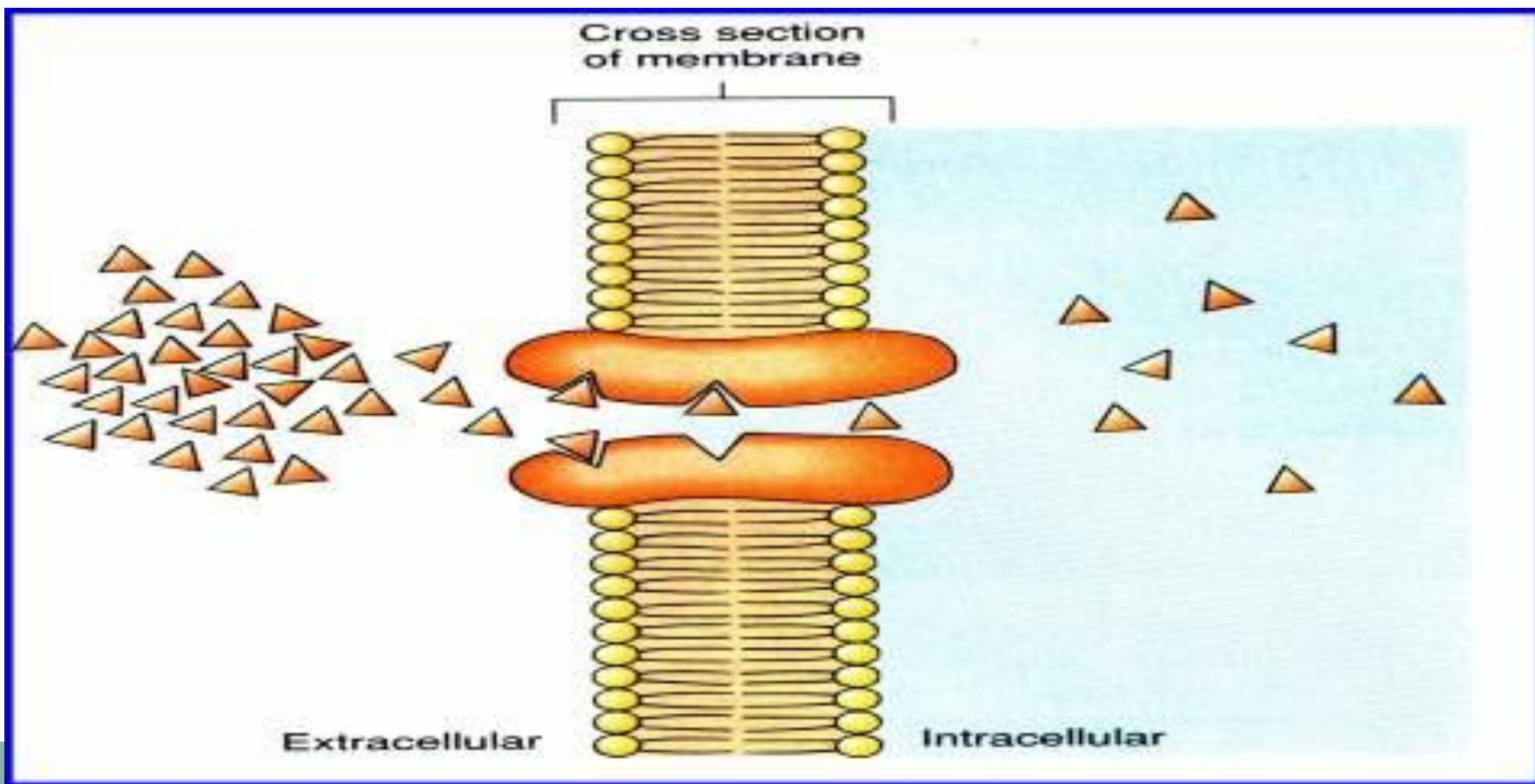
1. Пасивна дифузія
2. Полегшена дифузія
3. Активний транспорт
4. Фосфотранспортна система

Шляхи виведення метаболітів з клітини

1. Пасивна дифузія
2. Полегшена дифузія
3. Активний транспорт
4. Фосфотранспортна система
5. Контрансляційна секреція
6. Фосфотрансферазна реакція

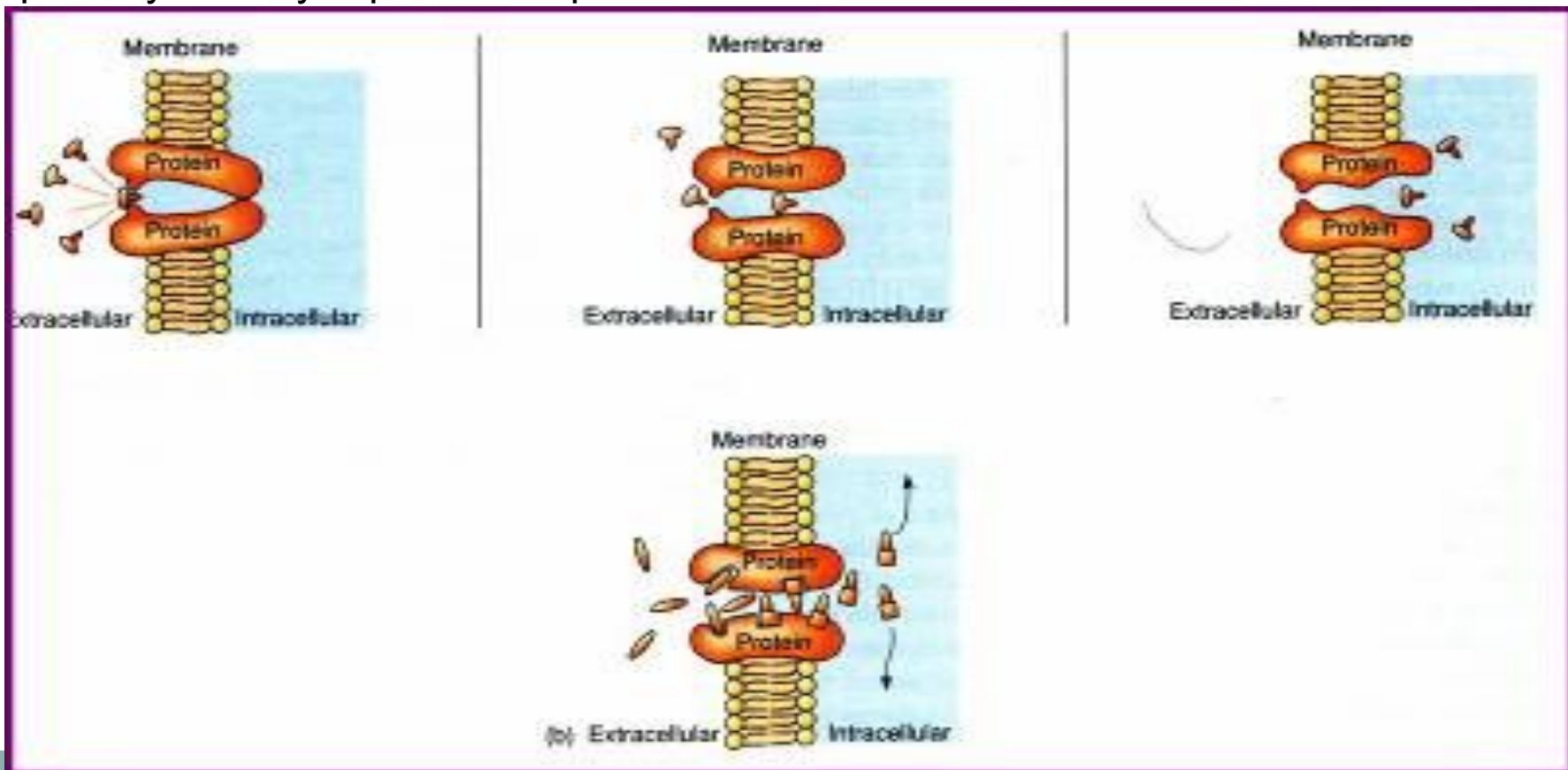
Виділяють декілька механізмів проникнення речовин. **Пасивна дифузія** функціонує тоді, коли створюється градієнт концентрації речовини всередині бактеріальної клітини та зовні. Вона відбувається пасивно, тому що не вимагає затрат енергії.

Полегшена дифузія здійснюється за рахунок особливих білків - пермеаз, які містяться в цитоплазматичній мембрані. Цей процес також не вимагає енергетичного забезпечення.

Однак більшість поживних речовин, метаболітів, іонів проникають у клітину за допомогою **активного транспорту**. Його також забезпечують білки-пермеази, але вони є високо специфічними й здатні переносити тільки певні субстрати. Цей процес відбувається за рахунок енергії, яку генерує клітина, тому можливий перенос і проти градієнта концентрації речовини. Якщо цьому процесу передують певні хімічні модифікації молекули, його називають **транслокацією хімічних груп**. Виділяють також механізм **іонного транспорту**, при якому відбувається перенос у клітину окремих неорганічних іонів.

Живлення бактерій. Для метаболізму, росту та розмноження мікробів необхідне надходження поживних речовин у молекулярній формі. Тип живлення голофітний (тобто всією поверхнею клітини). Для побудови клітині необхідні такі елементи, як вуглець, азот, кисень і водень. Потребу у кисні і водні мікроби задовольняють за рахунок води.

Класифікація мікроорганізмів в залежності від джерела живлення

1. За джерелом вуглеводів:

- Автотрофи
- Гетеротрофи

2. За джерелом азоту:

- Аміноавтотрофи
- Аміногетеротрофи

3. За джерелом енергії:

- Фототрофи
- Хемотрофи
- Літотрофи
- Органотрофи

4. Конструктивний обмін (типи живлення).

- **Вуглецеве живлення** – головна роль у конструктивному метаболізмі.
- **2 типи живлення мікробів** : автотрофний і гетеротрофний.
- **Мікроби - паразити** живуть у клітині господаря, живляться за рахунок цієї клітини, залежать від її метаболізму.
- **Мікроби – сапрофіти** не залежать безпосередньо від живих організмів, але вимагають готових органічних сполук.

Азотне живлення:

- Для побудови білків, нуклеїнових кислот та інших азотовмісних сполук мікробам необхідний азот.
- **Мікроби – сапрофіти** здатні до внутрішньоклітинного синтезу амінокислот і білків (відрізняються за джерелами аміаку).
- **Засвоєння зольних елементів** – здійснюється за допомогою мінеральних речовин.
- **Потреба у вітамінах** – у поживному середовищі вони різні.

5. Енергетичний обмін мікроорганізмів.

- Для здійснення життєвих функцій клітини – росту та розмноження, необхідний приплив енергії.
- Енергетичні процеси мікроорганізмів переважають біосинтетичні процеси і здійснення їх приводить до суттєвих змін у зовнішньому середовищі.

Загальні положення про енергетичні процеси у клітині.

- Жива клітина здатна використовувати хімічну енергію.
- Джерелом енергії для живої клітини може бути **світлова енергія** (перетворюється клітиною у хімічну).
- Іншим джерелом енергії є **хімічні реакції** окиснення (відновлення).
- Будь-яка речовина може служити джерелом хімічної енергії для мікроорганізмів.

Біологічне окиснення у клітині відбувається 2 шляхами:

- Відривом **протону водню** від окиснюваної речовини і перенесенням його на іншу.
- Відривом **електрону** від окиснюваної речовини і перенесенням його на іншу.

Типи енергетичного обміну мікробів визначаються:

- Джерелом енергії для процесу окиснення, тобто **донором електрона.**
- **Видом акцептора водню або електрона** (видом кінцевої речовини).

Мікроорганізми за джерелом енергії для окисно-відновних реакцій поділяються на 2
типи:

- **Фототрофи** мікроби, що використовують енергію сонця.
- **Хемотрофи** мікроби, джерелом енергії є хімічні реакції в клітині.

Хемотрофи поділяються на 2 типи:

- **Аероби** (кінцевим акцептором електронів є молекулярний кисень).
- **Анаероби** (кінцевим акцептором електронів є органічні або неорганічні речовини).

Дихання мікроорганізмів

Більшість мікробів для дихання використовують молекулярний кисень атмосфери. За типом дихання або ставлення до кисню повітря всі мікроорганізми поділяють на облігатних аеробів, мікроаерофілів, факультативних анаеробів і облігатних анаеробів.

Облігатні аероби добре розвиваються, якщо в атмосфері близько 20% кисню (сарцини, сінна паличка, туберкульозні палички, холерні вібріони та ін.).

Мікроаерофіли потребують для свого розвитку значно менше кисню, оскільки висока концентрація його хоч і не вбиває, але пригнічує їхній ріст (молочнокислі бактерії, актиноміцети, лептоспіри тощо).

Факультативні анаероби можуть жити як в аеробних, так і в анаеробних умовах, тобто за наявності й за відсутності молекулярного кисню (більшість сапрофітних і патогенних мікробів).

Облігатні анаероби за присутності молекулярного кисню повітря розвиватися не можуть. Для них він є шкідливим чинником. До цієї групи належать збудники маслянокислого бродіння, клостридії, правця, ботулізму та ін.

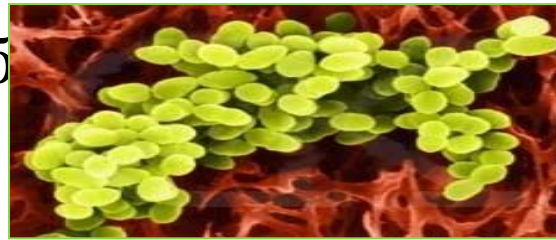
Класифікація мікроорганізмів в залежності від кінцевого акцептору електронів

1. Облігатні (строгі) аероби

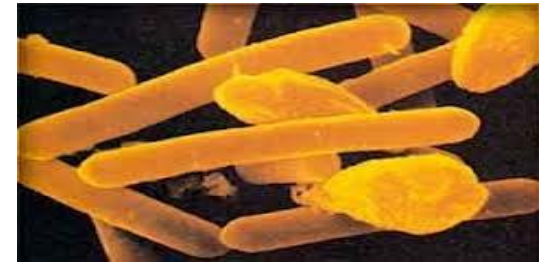
Туберкульозна паличка

2. Факультативні анаероби

Стафілококи

3. Облігатні анаероби

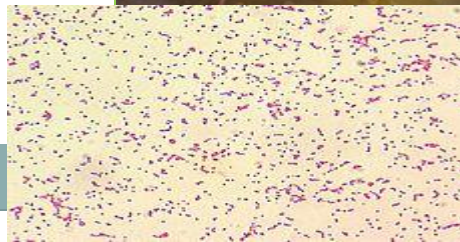
Клостридії бутулізму

4. Мікроаерофіли

Хелікобактер

5. Капнеїчні

(збудник бруцельозу бичачого типу)

Типи метаболізму бактерій

Тип живлення	Джерела енергії, Н/е-, вуглецю	Приклади мікроорганізмів
Фотолітотрофи автотрофи	Енергія світла Неорганічні донори Н/е- СО ₂ джерело вуглецю	Водорослі сульфобактерії ціанобактерії
Фотоорганотрофи гетеротрофи	Енергія світла, Органічні донори Н/е- Органічні джерела вуглецю	Пурпурні і зелені бактерії
Хемолітотрофи автотрофи	Хімічні джерела енергії (неорганічні) Неорганічні донори Н/е- СО ₂ джерело вуглецю	Нітрифікуючі бактерії, залізобактерії
Хемоорганотрофи гетеротрофи	Хімічні джерела енергії (органічні) Органічні донори Н/е- Органічні джерела вуглецю	Найпростіші Гриби Більшість бактерій